

Hovedstrømninger i dansk film- og medieforskning

Af Ib Bondebjerg

Medieforskningen er i dansk sammenhæng endnu ung som institutionaliseret videnskab. Ikke desto mindre kan fagets videnskabsteoretiske grundlag periodiseres ved hjælp af en række markante bølger: semiologien og tysk inspireret kulturkritik og offentlighedsteori i 1970'erne, en receptionsanalytisk modstrømning 1980'erne, samt nyere sociologisk teori og kognitionsforskning i 1990'erne. På baggrund af disse hovedstrømninger skitserer Ib Bondebjerg kontroverserne og den teoretiske udvikling i dansk medievidenskab. Fremstillingen af disse brydninger hviler dog på denne pointe: at der bag de markante forskelle ligger en udbredt konsensus, som udgør selve sammenhængen i dansk medieforskning. Fælles for de forskellige teoretiske perspektiver er nemlig, at de på hver deres måde sætter institution/samfund, tekst/æstetik og modtager i forhold til hinanden. Det er imidlertid betoningen af tyngdepunktet i denne relation, der er forskellig.

Fagområdet film- og medievidenskab dækker over et relativt nyt tværfagligt felt, som først i de seneste 10 til 20 år er blevet samlet og fokuseret til et egentligt videnskabs- og undervisningsfag. Det har spillet en central rolle for moderniseringen af samfundsvidenskab og især humaniora ved at rykke de moderne medier og den moderne populærkultur ud af en normativ, ideologisk dannelsessammenhæng og ind i et videnskabeligt forskningsfelt og har samtidig medvirket til at forny teori- og metodeudviklingen. Et oplæg om hovedstrømninger i film- og medieforskningen kan ikke påberåbe sig en lang forhistorie. Selvom der før 60'erne findes en vis forhistorie baseret på enkelte pionerer, inden for især presseforskning og filmforskning¹, så begynder medievidenskabens historie først for alvor i slutningen af 60'erne, samtidig med ungdomsoprøret. Den faglige udviklings egentlige startpunkt er et opgør med traditionsbetonede faglige dannelsesraditioner, for hvem de moderne massemedier stort set ikke eksisterede.

En røst fra fortiden

At denne sans for populærkulturens og massemediernes udgrænsning fra det akademiske ikke er en ny historie, det kan man få et indtryk af ved at

kaste et blik på den måske første danske medieforskers værk, P.M. Stolpes voluminøse og detaljerede *Dagspressen i Danmark, dens Vilkaar og Personer indtil Midten af det attende Aarhundrede*. I-IV (1878-1882), et historisk standardværk om den tidlige pressehistorie, som der stadig refereres til, bl.a. i nyere pressehistoriske disputater som f.eks. Poul Jensens *Presse, penge og politik 1839-48* (1971), Niels Thomsens *Dagbladskonkurrencen 1870-1970* (1972) og John Chr. Jørgensens *Det danske anmelderis historie* (1994). P.M. Stolpes forskningsmæssige perspektiv er, som det fremgår af forordet, præget af en optimistisk tro på oplysningsfilosofien og mediernes rolle som formidlere og brobyggere mellem forskellige lag af befolkningen:

Mellem de Frembringelser paa Literaturens Omraade, som Bogtrykkerkunstens Opfindelse har fostret, er der ingen, som i sin Udvikling har haft den Indflydelse paa Samfundet som Dagspressen. (...) Er der noget Anliggende, noget foretagende af politisk, social, kommunal, kunstnerisk, videnskabelig, industriel eller kommerciel Natur, som ikke finder Omtale der? (...) Fra den store politiske ledende Artikel, som ryster Throner og styrter Ministerier, til den lille politivenlige Anke, fra Anmeldelsen af det epokegjørende videnskabelige værk

til Gaardsdagens Forestilling paa et Forstadstheater optræder den kritiserende, vurderende, ankende, revsende, fordømmende eller rosende og anerkjendende: skabende den offentlige Mening og bærende den, idet den i sig selv ubevidst optræder som Organ for Tidens dæmrende Trang, Ønsker og Forhaabninger eller for dens Uvilie, Antipathi og Had (...) Man kan maaske sige, at Avisen kun bringer Kundskabens Skillemon, men den Fattige maa lade sig nøje; fik han ikke Skillemonen, fik han vel slet Intet. De store ideer, nedlagte i Bøgerne, er det Avisens sag først ret at sætte i Omløb, gjøre dem til alles Ejendom. (Stolpe, 1878, bd. I, p. 1-3)

Man fornemmer et historiens vingesus i dette tidlige udsagn fra en dansk medieforsker, som på én gang har sat sig for at skildre medierne i deres historiske og kulturelle sammenhæng, men som også søger at placere medierne som en central og legitim del af forskningens område. Medierne ses som led i moderniseringens og demokratiseringens modsætningsfyldte drama, og Stolpe vender sig imod normative, moralske forestillinger om medierne som et på forhånd underlødigt og mindre kulturelt værdigt felt.

Derved forbinder Stolpes projekt sig på en måde også med det kritiske projekt, som har været udgangspunktet for dansk medieforskning, og som stadig på afgørende vis præger den brede kulturelle og sociologiske strøm i dansk medieforskning som siden slutningen af 60'erne har været med til at sætte en dagsorden, der i høj grad har bygget på en forestilling om demokratisk brobygning, kritisk analyse og på et oplysningsprojekt funderet i en lang kritisk tradition. Der går derfor også en klar og lige linje til den første kritiske medieforskning inden for de trykte medier, som faktisk dominerede en del i starten, men siden er blevet mere marginaliseret pga. de audiovisuelle mediers stigende betydning. Men allerede med Frands Mortensen m.fl.'s *Ikke et ord om ytringsfrihed* (1977) er perspektivet jo at se dagspressen i lyset af et mere generelt, historisk og aktuelt demokrati- og ytringsproblem, som forhindrer journalister og brugere af medier i at få en kritisk og anderledes journalistik og der lægges vægt på både det brede historiske blik og det indgribende, handlingsanvisende. Citatets problemstilling forholder sig også til et af de foreløbigt sidste presseforskningsprojekter, Jørgen Poulsens *Dagbladsprojekt* (Jørgen Poulsen, m.fl. 1996 og 1998), hvor perspektivet ganske

klart ligger i forlængelse af Stolpes, nemlig en analyse af avisen og journalistikken ud fra læsernes behov og problemstillinger som led i et demokratisk brobygnings- og udviklingsprojekt. Selvom Stolpe måske på mange måder teoretisk metodisk ligger fjernt fra både den mere empirisk kvantitative presseforskning som har præget Niels Thomsen og hans historiske fagfæller og den nyere kritiske presseforskning, så har Stolpes røst fra fortiden alligevel lange tråde op i den moderne medieforskning.

Medievidenskabens og semiotikken

Skal man forstå det videnskabelige grundlag for de dominerende strømninger i film- og medievidenskabens i Danmark, så er der to centrale indfaldsvinkler, der indgik forskellige alliancer i den tidlige medieforskning, som er uomgængelige: *på den ene side* den overvejende fransk-italienske semiologi og strukturalisme (Metz, Barthes, Levi Strauss, Eco), der lagde grunden til det udvidede tekstbegreb og den udvidede tekstanalyse; *på den anden side* den oprindeligt stærkt tysk dominerede sociologiske indfaldsvinkel, som den repræsenteres af Frankfurterskolens kulturkritik og Habermas og offentlighedsteoriene, og som var med til at placere medieanalysen uden for medierne selv, og som også ofte rummede et socialpsykologisk eller freudiansk perspektiv.

I modsætning til langt de fleste andre europæiske lande, er medievidenskabens stærkt forankret i humaniora, dvs. i f.eks. sprogvidenskab, litteraturstudier og andre æstetiske fag – og når det gælder tidlig presseforskning – også historie. Semiologien og strukturalismen førte inden for de æstetisk-sproglige fag allerede i løbet af 60'erne frem mod en potentielt kulturkritisk forståelse af tekster af alle slags (triviallitteratur, ugeblade, reklamer, tv, film etc.) som tegnsystemer i samfundet. Der findes endda en endnu længere historisk tradition tilbage til de tidlige russiske formalister, som via Propp og Roman Jacobsen også har haft betydning for medieforskningen, for narratologi og retorik, og som også via den tidlige filmteori går direkte ind i den moderne neoformalistiske og kognitive filmteori (Bordwell, 1985 og Kristin Thompson, 1988, se endvidere fremstillingen i Ib Bondebjergs forord til Bondebjerg, 1999).

Men det afgørende historiske gennembrud er

givetvis 1964 og helt præcist det berømte nummer af tidsskriftet *Communications* (nr. 4, 1964), som netop handlede om semiologiske studier, og hvori der var bidrag både om reklame og om film af bl.a. Barthes og Metz. Fra dette nummers anlæg udvikles hele den moderne semiologiske analyse af kommunikationsformer, som gør krav på at grundlægge en videnskabelig forståelse af teksters overflade- og dybdestrukturer. Det semiologiske projekt er at beskrive en række relativt konstante og tværgående strukturelle træk ved tekster og kommunikationsformer, som til gengæld kan manifestere sig i mange historiske og æstetiske variationer, og semiologernes interesser og analyser gik kreativt og frækt på tværs af den kendte og mere æstetisk valoriserede opdeling af tekster, som indtil da havde præget de humanistiske fag. For semiologen og ideologikritikeren – ofte forenet i samme person – var kultur og kommunikation tegn, forankret i koder og konventioner, og de var endvidere forbundet med mere omfattende mytologier og ideologier, som via mediesystemerne institutionaliseredes til ideologiske og kulturelle apparater, der oftest udtrykte eller forstærkede det eksisterende samfundssystem.

Da Søren Kjørup i 1975 med sin bog *Filmsemiologi* sammenfattede det semiologiske projekt for et dansk publikum var vægten lagt på filmsemiologien, selvom Kjørup peger på semiologiens bredere grundlag og også i forordet gør opmærksom på tendensen til at kombinere semiologisk analyse, ideologikritisk og socialhistorisk analyse. I en række senere arbejder er det specielt Metz' og Barthes arbejder omkring billedkommunikation og film som sprog og fortællesystem, der står i centrum. Herhjemme f.eks. Jens Tofts omfattende forsøg på på baggrund af Metz at beskrive de grundlæggende filmiske repræsentationssystemer *Film-sprog, subjekt og samfund* (1985) eller Palle Schantz Lauridsens to teoretiske monografier om netop Metz og Barthes (Schantz Lauridsen, 1984 og 1990). Det er også den bredere semiologiske indfaldsvinkel til billedkommunikation, der præger en af de måske mest indflydelsesrige antologier og grundbøger *Visuel Kommunikation 1-2* (Red. af Bent Fausing og Peter Larsen, 1980).

Men følger vi det semiologiske spor op igennem dansk medieforskning, så er det ganske karakteristisk, at det specifikt filmsemiologiske hele tiden eksisterer side om side med en meget bredere semiologi som grundlag for mediefaget som sådan. Analysen af medieteksterne var i den tidlige kriti-

ske medieforsknings- og undervisningspraksis stærkt præget af semiologiens strukturelle modeller og tankesæt og dannede afsæt for konklusioner om teksternes dybtliggende mytiske og ideologiske strukturer og deres forhold til og forankring i sociologiske og institutionelle strukturer. Udgivelsen på dansk i 1978 af John Fiske og John Hartleys *Fjernsynets sprog* vidner om den stærke institutionalisering af netop denne teoretisk-metodiske kombination.

Men selvom det semiologiske projekt på mange måder har fastholdt sin betydning, således at begreber fra semiologien indgår i den elementære forståelse af, hvordan man kan aflæse og forstå massemedier i mange danske og udenlandske grundbøger, så er det ligeså klart, dels, at den semiologiske analyse sjældent har stået alene, og at det oprindelige semiologiske projekt har mødt mange modgående bevægelser og kritik-punkter. Forsøget på at definere mere objektive betydningsstrukturer og analysere dem i et makro-sociologisk, ideologisk perspektiv blev tidligt mødt med et *post-strukturalistisk* og *postmoderne opgør*, som specielt i 80'ernes film- og medieforskning vendte sig mod, hvad der opfattedes som en tendens til strukturel reduktionisme og forenkling. Post-modernister og post-strukturalister leder efter brud og mere komplicerede og uudgrundelige æstetiske former og fænomener, både i massekulturen og avantgardekulturen, eller subkulturelle læsninger som erstatter den kritiske teoris forestillinger om dominans. Igen kan en udgivelse som John Fiskes *Television Culture* (1987), en bog som blev meget brugt i universiteternes medieundervisning, pege på både kontinuitet og brud. I denne bog inddrager Fiske fortsat begreber og synsvinkler fra semiologien og den kritiske teori, men samtidig placerer bogen på meget markant vis det aktive publikum som det centrale. Bogen foretager i det sidste afsnit et ganske paradigmatisk skifte med stor begrebsekvilibrisme, der har til formål at pege på betydningen af læsernes semiotiske magt, de skjulte kulturelle ressourcer i populærkulturens mainstream produkter og evnen til hos populærkulturens brugere at vende social og økonomisk dominans og kommercialisering til kulturel magt og mangfoldighed. Man tør slet ikke tænke på, hvad citatet omsat til kulutr- og mediepolitik kunne føre til:

Diversity is not simply to be measured in terms of the variety of programs transmitted: diversity of readings is equally, if not more, important. Para-

doxically, diversity of readings may best be stimulated by a greater homogeneity of programming. (Fiske, 1987: 319).

Postmodernismen og post-strukturalismen har givetvis på enkelte punkter ført til skarpsindige, æstetiske analyser², men både som filosofisk og æstetisk bevægelse, har den også været præget af mange diskutabile forestillinger, der rummer en rabiat relativisme og underkendelse af fundamentale strukturers betydning som grundlag for kommunikation og forståelse. Når Stanley Fish i sin nu beryggede bog fra 1980 i selve titlen spurgte *Is there a text in this Class* (Stanley Fish: 1980), og så at sige benægtede tekstlige strukturers betydning eller den fortsatte eksistens og betydning af genrer og narrativitet, så var den poststrukturalistiske analyse og dekonstruktions-analysen på vej mod et sort hul. Når begreber som »simulacrum« og dermed en tømning af mediernes reference til og forankring i en ydre virkelighed (se f.eks. min kritik af disse tendenser i Bondebjerg, 1989) kunne begynde at florere i analyser af dokumentarisme og fakta, så var det udtryk for en postmodernisme på vej ned ad skråplanet og ud i det tomme rum. Fortællinger står så stærkt som før, selvom nye former hele tiden kommer til, og virkeligheden er til stede og foregår, trods mediernes udvidede rapportering og øgede manipulationsmuligheder.

Nok så afgørende har det imidlertid været, at det semiologiske projekt i løbet af 80'erne og 90'erne tog en mere social-semiotisk, pragmatisk og retorisk retning. Søren Kjærup (1994), som var med til at introducere semiologien i 60'erne og 70'erne har i tidsskriftet *Mediekulturs* på mange måder centrale teorinumre fra 1994 (nr. 22), netop markeret, at retorikken og semiologien tilhører to måske i virkeligheden konkurrerende traditioner og defineret retorikken som del af en pragmatisk erkendelsesteoretisk strømning. Samtidig slår en fornyet interesse for Peirces semiotik igennem i flere værker og i forhold til arbejdet med især computer-kommunikation. Dels udgav Jørgen Dines Johansens *Dialogic Semiosis* (1993), som modstiller en mere pragmatisk og en mere traditionel strukturalistisk kommunikationstænkning, og Klaus Bruhn Jensens *The Social Semiotics of Mass Communication* (1995), har som sit udgangspunkt, at der i semiologien har været for megen fokus på tegnsiden, det formalistiske, på teksten, og til gengæld for lidt vægt på tegnenes liv i samfundet og modtagerens rolle som aktiv størrelse. En vis reformulering af

denne nye semiotiks anvendelighed ikke bare for film og medier, men bredere tværvideenskabeligt ses i en antologi som *Anvendt semiotik* (Gall Jørgensen (red.), 1997) og som nævnt i en række værker om computere og computersemiotik: Peter Bøgh Andersen *A Theory of Computer Semiotics* (1990), Niels Ole Finneemanns *Tanke, sprog og Maskine* (1993) og en række antologier redigeret af Jens F. Jensen (f.eks. Jensen, Jens F., 1990). De nye mediers større interaktivitet og den øgede vægt på andre former for kommunikation end massekommunikation synes at fremkalde nye semiotiske synsvinkler.

Fra sit grundlæggende udgangspunkt som en del af formuleringen af medievidenskabens forskningsfelt i slutningen af 60'erne har semiologien og semiotikken således, trods en vis modstand og modbevægelser, gentaget sin teoretiske ambition om at levere et grundlag for medievidenskabens her i 90'erne. Men selvom semiologien og semiotikken er af uomtvistelig betydning, så er 90'ernes mest markante modstrøm til denne udvikling, den kognitive film- og medieforskning (jvf. nedenfor) på delvis konfrontationskurs med disse udviklingstendenser, og specielt semiotikkens manglende forbindelse til visuel kognition og psykologi. Når der ses bort fra semiotikkens betydning inden for nyere computerforskning, så er spørgsmålet, hvor stor gennemslagskraft denne nye semiotik egentlig har i forhold til en film- og medieforskning, hvis hovedtendenser i 80'erne og 90'erne har været kulturelt og historisk orienteret, og hvor en ny bevægelse er på vej mod en større kognitiv-psykologisk forståelsesramme for mediebrug og medieoplevelse. At forstå de nye medier primært via en klassisk perciansk semiotisk synsvinkel forekommer ikke umiddelbart indlysende, selvom visse grundlæggende træk ved disse mediers kommunikationsplatform måske nok lader sig belyse i lyset af Peirces kendte trekantmodeller i uendelige rækker. Men abstraktionen og skematikken er i mange tilfælde til at føle på i forhold til mere konkrete indholdsmæssige eller konkrete psykologiske eller sociologiske studier af faktiske computergenrer og faktisk computerbrug.

Medieforskningen og den ideologikritiske tradition

Semiologiens betydning for udviklingen af den danske film- og medieforskning udgør kun det ene ben i den dobbelte bevægelse, som førte til institu-

tionaliseringen af et egentligt mediefag. Den anden bevægelse var allerede anlagt i semiologien selv, som studiet af tegnenes liv i samfundet, som allerede Saussure pegede på, og som 60'ernes og 70'ernes film- og medieforskere tog fat på, idet de kombinerede den strukturelle analyse med bredere sociologiske indfaldsvinkler på mediernes rolle for ideologi, i socialhistorien og i forhold til dominerende eller alternative offentlighedsformer. I denne kombination af semiologi og sociologi, bliver den karakteristiske tværfaglighed i institutionaliseringen af et moderne dansk mediefag synlig. Det er ikke bare en intern, humanistisk tværfaglighed, hvor sprogfag, litteraturfag og historie kommer i berøring, men også en tværfaglighed, som fra starten sprængte den traditionelle humanistiske fag- og emneopfattelse. Langt størstedelen af de medieforskere, der var med til at grundlægge fagområdet i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne, kom fra de litterære, æstetiske og sproglige fag, men deres indfaldsvinkel var en grundlæggende sociologisk opdagelse af underprioriterede eller helt udgrænsede dele af disse fags traditionelle emneområde, kombineret med et kritisk opgør med en blot nykritisk fortolknings-tradition overfor tekster.

Videnskabeligt løber det semiologisk-strukturalistisk projekts udvidede tekstbegreb således sammen med offentlighedsteori og marxisme, som i mere direkte sociologisk forstand så tekster og medier som del af et socialt, institutionelt og klasse-mæssigt perspektiv. Den ideologikritiske indholds- og institutionsanalyse fra 70'erne kastede sig bredt og med tværfaglig dødsforagt ud i analyser af både radio og tv, film, trykt presse og journalistik, ugeblade og litteratur og blade for børn og unge. En omfattende teori-import og teori-bearbejdning, fortrinsvis med rødder i en tysk Frankfurter-skoletradition, fremstillinger og analyser af socialhistoriske forhold og kvalitative oftest strukturalistisk inspirerede medieanalyser vidner her om en kreativ »gründer-tid«, hvor selvfølelsen som kritiske paradigme-dannere, bestemt ikke fejler noget.

Mens den tidlige presseforskning f.eks. typisk så sig selv som en empirisk funderet kommunikationsforskning (jvf. tidligere omtale af f.eks. Niels Thomsen), og arbejdede med store kvantitative, empiriske datamasser, så var det et stående nummer i 70'ernes introduktioner til medieforskning og medieteorier, med henvisning til amerikaneren Merton (1957) at sondre mellem den mere »admi-

nistrative« og »kritiske forskning«. I et hyppigt brugt Merton-citat hed det henholdsvis: (om den empiriske/administrative forskning): »Vi ved ikke om det vi siger er særlig interessant, men i det mindste er det sandt«; (om den kritiske medieforskning): »Vi ved ikke om det vi siger er sandt, men i det mindste er det interessant«. Det var en af den tidlige medieforskningens metaforiske slagnumre, præget af et vist oprørske letsind og en vis metodisk hybris, som heldigvis ikke altid modsvarede af den faktiske forskning. En andet af periodens metaforer var Oskar Negts udsagn om, at »medieforskningens centrum ligger uden for mediernes selv«, et udsagn som netop legitimerede den brede sociologiske indfaldsvinkel, og som kompletterede semiologiens mere interne tekstfokusering og dermed mere bastant gav krop til Saussures forestilling om »tegenenes liv i samfundet«.

Begge disse metaforiske sentenser står i en af de bøger fra 70'erne som signalerede feltets institutionalisering, Michael Bruun Andersen og Jørgen Poulsen antologi *Mediesociologi. Introduktion til massekommunikationsforskning* (1974), hvor Frankfurterskolen og ideologikritikken stod i centrum. Bogens fortrinsvis udenlandske og fortrinsvis tyske bidrag dækkede *kritik* (fortrinsvis af andre former for kommunikationsvidenskab), *teori* (specielt forholdet mellem økonomi, klasseanalyse og medier) og *analyse*, hvor en af periodens bedst skrivende og mest klare analytikere, Peter Larsen, var helt alene – og endelig et serviceafsnit om *empiri*, som henviser til hvor man kan få empirisk viden om danske massemedier. Empirien var altså ikke bandlyst i den kritiske teori – det var perspektivet i brugen af empiri, der stod til diskussion.

Peter Larsens to analyser af henholdsvis DR's *TV-avisen* og tv-serien *McCloud* (Larsen 1974 og 1974a) viser den klassiske, kritiske fiktions- og fakta-analyse, når den er bedst. Peter Larsens semiologisk-ideologikritiske analyse af TV-avisens udsigelsesstruktur skærer ind til den strukturelle, udsigelsesmæssige og ideologiske ben:

Man kan spørge, hvorfor institutionen TV har valgt denne udsigelsesstruktur som ramme om sin nyhedsformidling. Svaret på dette spørgsmål er naturligvis, at der er snæver sammenhæng mellem statens bærende ideologi og stats-fjernsynets mest »officielle produkt« ... tv:a's normalfortælling (er) ... jo samtidig model for de myter, som det repræsentative, parlamentariske system fortæller om

sig selv – de myter hvori det hedder, at der i det kapitalistiske samfund ikke eksisterer klasser, men kun mere eller mindre sammenhængende grupper – at der ikke eksisterer klassemodsatninger, men kun kommunikationsproblemer, som lader sig løse ad forhandlingens og samtalens vej ved hjælp af det rationelle argument, uden at grundlæggende samfundsmæssige forhold behøver ændres. (Larsen, 1974: p. 290)

Selvom der mangler en del nuanceringer og mellemregninger i en sådan semiologisk-ideologikritisk analyse, set med den nyere medieforsknings øjne, så formulerede artiklen en række centrale og væsentlige spørgsmål og analytiske perspektiver. Den samme analyse og pointe blev allerede to år tidligere fremanalyseret i en af de første større medieafhandlinger på dansk, Frands Mortensens *Kommunikationskritisk analyse af 22-radioavisen*. (1972). Frands Mortensen, som da var amanuensis på Århus Universitet og havde skrevet guldmedaljeafhandling i 1970 om »Sætningsemnet og dets anvendelse i nyere dansk lyrik«, havde her sat sin sproglige analyse-evne på en noget anden opgave. Han foretager en strukturel analyse af 10 radioavisers med henblik på at analysere ideologien bag og give svar på om Radioavisen er neutral, højreorienteret eller venstreorienteret.

Den kritiske analyses forhold til empirien og til læserne, modtagerne var et af de forhold som den senere empiriske receptionsforskning tog op, da en nyere generation i 80'erne kom til og foretog et opgør med dele af den kritiske tradition. Men trods den berettigede kritik, som her blev fremført, og som jeg skal vende tilbage til, så var hverken empirien – som allerede nævnt – eller modtagerne ganske fraværende. Det ser man i den bog, som historisk set må karakteriseres som den moderne danske medieforsknings første hovedværk, den kollektivt skrevne *Søndags BT. Rapport om en succes* (Bolvig, m.fl., 1971), hvor det igen var Århus der slog til, under ledelse af Johan Fjord Jensen. Bogens tilblivelse, som et kollektivt lærer-studerer forskningsprojekt er i sig selv tidstypisk, og blev året efter fulgt op af københavner-siden med *Udsigten fra det kvindelige univers. En analyse af Eva* (Møller, m.fl., 1972) og igen året efter fra Århus af den første store ideologikritiske tegneserie-analyse *Tegneserie. En ekspansionshistorie* (Ørvad Andersen, 1973).

Det er den symptomale, semiologisk inspirede analyse af en stor tekstmasse der dominerer, og teksternes dybdestrukturer skrives ud i omfat-

tende modeller. Men i det mindste er tekttlæsningerne grundige og historisk og sociologisk perspektiverede og empiriske data om både udbredelse, stofkategorier og i en række tilfælde også læserprofiler indgår faktisk, også i Frands Mortensens radio-avis bog, hvor et af de sidste afsnit faktisk hedder »Modtagerens opfattelse af kommunikationen« (Mortensen, 1972: 208-216). Selvom bogens hovedsigte fremstilles som dette at analysere de faktiske ideologiske strukturer i teksten, så opstilles der en metode, som går ud på at konfrontere afsenderens opfattelse af kommunikationen med modtagerens, idet analysen dog viser at opfattelsen af modtagerne har meget lidt empiri at bygge på (Mortensen, 1972: 208 og 217). Men hverken afsenderinstitutionen eller modtageren er altså fraværende i denne tidlige ideologikritiske analyse. Også Søndags-BT-bogen rummer et bredt helhedsperspektiv der inddrager både afsender og institution, tekst og modtagere – omend med forskellig vægtning. Forholdet til empirien formuleres endda i forordet i netop en langt mindre løssluppen stil end den holdning, som måske i perioden ofte i polemikker kom til udtryk i forhold til den empiriske medieforskning:

Vi betragter denne rapport som led i opgøret med den positivisme, der tror sig værdifri, men også som et forsøg på at komme ud over de former for antipositivisme, der stiller sig hinsides erkendelsesmæssig kontrol. Men først og fremmest har hensigten med rapporten været, at den skulle bruges. Den er et stykke ideologikritik. Den analyserer en herskende ideologi. Og den udtrykker en kritik af det herskende i ideologien. (Kirsten Bolvig, m.fl., 1971: p. 10-11)

Modtageranalysen var altså, trods det senere eftermæle, faktisk med i et eller andet omfang i den tidlige, kritiske medieforskning, endog også i form af empiriske modtager-data, omend ikke fremkaldt ved egne, kvalitative interviews. Derfor forblev opfattelsen af læseren eller modtageren da også enten et kvalitativt type-portræt baseret på kvantitative data, den indskrevne læser i den tekstlige strukturlæsning, eller den socialpsykologisk forståede størrelse, hvis behov og interesser blev misbrugt eller fordrejet af medierne. Modtageren var ikke løftet frem som et stærkt markeret selvstændigt, sociologisk-empirisk felt, selvom det var der både empirisk, tekstligt, sociologisk og også ind imellem psykologisk. Generelt var analysetenden- sen, således som bagsideteksten på det udgivne

speciale, som senere skulle blive til den første danske doktordisputats inden for den kritiske medieforskning. Kirsten Drottners *Drengemagasin*er – *Magasindrenge* (Drottners, 1977 og 1988) siger det:

.. det er mit mål at spore hvorledes ændringer inden for den kapitalistiske produktionsmåde satte sig igennem bevidsthedsmæssigt som en stigende ideologisk inderliggørelse i litteraturen – altså en mere indirekte form for påvirkning« (Drottners, 1977: bagsidetekst).

Det tværfaglige opbrud inden for de etablerede fag markeres udover disse eksempler på tidstypiske og eksemplariske ideologikritiske analyser af bredere institutionshistoriske analyser i et offentlighedsteoretisk og æstetisk-kulturelt perspektiv. Det gælder min egen *Proletarisk offentlighed 1-2* (Bondebjerg, 1976-78), Bent Fausings *Fascinationsformer. Æstetik og medier under fascismen og i socialstaten* (1978), Anker Brink Lunds *Magten over DR* (1976) og måske ikke mindst Morten Giersings omfattende studie af amerikansk tv *TV i USA* (1982), som tager hele vejen rundt: medieindustrien og institutionerne, program-historien og den internationale programeksport, tv-forbruget og tv-seeren, og som dermed forbinder både sociologisk empiri, æstetisk indholdsanalyse og modtagerperspektiv, omend stadigvæk som en kombination af kvalitativ indholdsanalyse, visse kvantitative seerdata og socialpsykologisk funderede betragtninger over f.eks. seriers funktion i forhold til fundamentale seerbehov.

Man kan således sige, at det tværfaglige opbrud i den ideologikritiske periode forsøger at fastholde et ganske omfattende helhedsperspektiv, hvor dog det makro-sociologiske og tekstlige perspektiv så absolut stod i centrum. Det gælder også for de tilsvarende tendenser indenfor filmanalysen i 70'erne, dels i den legendariske og i visse kredse herostratisk berømte antologi *Filmanalyser. Filmen i historien* (Michael Bruun Andersen, m.fl., 1974) og i *Levende billeder af Danmark* (Troelsen (red), 1980).

Bevægelsen i denne tværfaglige periode ud af de traditionelle æstetiske og humanistiske fag ledsages uden for forskningen af en betydelig indsats for etablering af feltet som et pædagogisk-gymnasialt fag, f.eks. med Borup Jensen & Pedersens *Billedmedier* (1973), Olivarius m.fl. (ed) *Massekommunikation* og Seeberg Friis, m.fl. (ed) *TV-analyse. Teori og metode til medieundervisning og kritik* (1976). Her formidles den ideologikritiske, socialhistoris-

ke og semiologisk inspirerede medieanalyse ud i det bredere undervisningssystem.

Cultural studies og modtagerforskning

Hvis 60'erne og 70'erne står i semiologiens og ideologikritikkens tegn, så står 80'erne til gengæld i *cultural studies* traditionens og modtagerforskningens tegn. Fra 90'erne ses til gengæld også en bredere historisk forskning med institutionssociologiske og genreprægede studier. Samtidig udfordres den traditionelle humanistiske approach af *kognitionsforskningens* markante fremgang internationalt, og specielt inden for filmforskningen også nationalt.

Omkring 1980 er Film- og medieforskningen ved at blive voksen og selvstændig og udskillelsen fra de oprindelige moderfag tager fart. På KU smelter filmvidenskab og Center for massekommunikation sammen til Institut for Film og medievitenskaber i 1988, og tilsvarende institutionsdannelser sker på RUC, og i Odense, Aalborg og Århus, med forskellige profiler. I Århus således gennem en integration med Informationsvidenskab. 80'ernes institutionaliseringshistorie er imidlertid snarere en bevægelse mod en situation, hvor alle institutioner i det væsentlige på en eller anden måde genstandsmæssig omfatter både traditionelle massemedier og nye medier, og hvor der ikke er tale om markante forskelle i teoretisk-metodisk orientering, omend nok en vis forskel i faglig profilering.

Det er af betydning for fagområdet modning og interne dialog, at et fælles tidsskrift, *Mediekultur*, fra 1981 kan udgøre et nationalt fokuseringspunkt, at den nordiske organisering med både sit skandinaviske og engelsksprogede blad *Nordicom Nyt* og *Nordicom Review* placerer dansk medieforskning internationalt og at en betydelig internationalt publikationsbølge og integration i den internationale forskerorganisering og dens tidsskrifter slår igennem. Inden for denne internationalisering må det forudses, at de kommende år byder på en stærkere udbygning af den europæiske dimension, jvf. den europæiske medieforskerorganisering, som så småt er ved at opstå, og i lyset af det store, europæiske ESF-projekt inden for medieforskning *Changing Media – Changing Europe*, som er sat igang fra efteråret 1999 (ledet af Peter Golding, UK & Ib Bondebjerg, DK). Men i det hele taget kendetegnes

90'erne af en række store, tværgående og internationalt orienterede forskningsprojekter: *Teoriudvikling inden for visuel kommunikation* (KU, 1991-1993), *TV-æstetik* (1995-1999, ÅU & AAU), *Medier og Ungdomskultur* (KU, 1995-1999), *Den Billedskabte virkelighed* (1996-1999, KU), og på det seneste en række *Humanistiske IT og multimedie-satsninger* (både på KU, AAU, ÅU m.fl.).

Basis for denne konsolidering og institutionalisering af film- og medieforskningen var en række betydelige teoretisk-metodiske nyudviklinger og også en betragtelig konsolidering af den mediehistoriske grundforskning, dvs. en etablering af en slags mediehistorisk dannelsestradition, der etablerede stofområdet som et både historisk felt og et teoretisk felt. Man kan næsten symbolsk sige, at overgangen fra den ideologikritiske periode til denne næste fase kan ses i de to hidtil største historiske projekter af betydning for udviklingen af en humanistisk medieforskning. Udgivelsen af *Dansk Litteraturhistorie 1-9* (Fjord Jensen, m.fl., 1983-85) er afslutningen på en epoke, hvor medieforskningen befinder sig inden for en traditionel humanistisk fagramme, som imidlertid totalt omdefineres, således at litteraturhistorien også bliver populærkulturens og mediernes historie, og således at teksterne og medierne indsættes i en bred social- og kulturhistorisk ramme. Små 10 år senere er nogle af de samme personer, suppleret med en lidt yngre generation af mere receptionorienterede medieforskere med bag *Dansk Mediehistorie 1-3* (Bruhn Jensen, m.fl. (red), 1996-1997), hvor medierne er udskilt fra sin tidligere fagramme og er blevet et historisk objekt i sig selv med sin egen teori og metode. I sit forord peger hovedredaktøren Klaus Bruhn Jensen diskret på receptionssynsvinklen:

Umiddelbart ser det ud, som om kommunikationens indhold ligger klar til brug inde i de enkelte meddelelser. Men som alle mediebrugere ved, ligger der som regel også meddelelser mellem linjerne, som man selv må hente frem. I det hele taget er det kun i kraft af deltagerne i kommunikationen, at selve meddelelsen får mening. (Klaus Bruhn Jensen (red), 1996: p. 19).

Men selvom *Dansk Mediehistorie* bestræber sig på via cases og tværgående temaer, ved inddragelsen af også udenlandsk materiale at se på udbuddet også fra modtagernes synsvinkel, så rækker mediehistorien som institutions-, kultur- og teksthistorie også på dansk pragmatisk vis hånden bagud mod 70'er-traditionerne. Det gælder også for et lidt tid-

ligere men ligeså vigtigt initiativ og forsøg på at skabe en faglig sammenhæng, nemlig Frands Mortensen m.fl.'s *Mediehåndbogen* (1990), hvis styrke som pædagogisk opslagsværk netop er, at det dækker medier bredt og også teoretisk-metodisk rækker fra institutionsanalyse over tekstanalyse til receptionsanalyse og med både diakrone og synkrone perspektiver.

Men introduktionen af den kvalitativt-empiriske medieforskning i 80'erne forløb ikke slet så frede- deligt, som mediehistorien synes at antyde. Receptionsbølgen tog land allerede i 1984 med Anne Hjorts kun universitetsinternt publicerede speciale *Når kvinder ser TV – om medieforskning og reception* (en sammenlignende analyse, baseret på kvalitative interviews med kvinder, om deres brug af henholdsvis den amerikanske soap *Dallas* og den danske tv-føljeton *Krigsdøtre*) og fulgtes i 1986 op af henholdsvis Pittelkow og Else F. Jensens antologi *Det ukendte publikum* og Klaus Bruhn Jensens disputats *Making sense of the News*. Skal man have et klart indblik i udviklingen fra den tidlige ideologikritik til 80'ernes reformerede medieforskning, så lønner det sig f.eks. at sammenligne Peter Larsens 1974-analyse af tv-avisen med en række senere analyser. I 1981 analyserer Ole Prehn TV-avisen som en underholdningsserie (Prehn, 1981), dvs. som noget nyt lægges vægt på fakta som fascination og underholdning, samtidig med at et ideologikritisk perspektiv fastholdes. I 1985 analyserer Ralf Pittelkow »Seernes TV-avis«, (Pittelkow, 1985), udsendt omtrent samtidig med hans DR-rapport *TV-avisen set indefra* (Pittelkow, 1986). Nyhedsanalysen bliver her orienteret både mod afsenderinstitutionen i form af en analyse af den faktiske journalistiske, sproglige og fortællemæssige praksis via observation og interviews med de ansatte, via en pragmatisk-kognitiv analyse af skemaer i teksten og hos modtagerne og en kvalitativ-empirisk receptionsanalyse. Analysen har et dialogisk og reformatorisk sigte, den vil forbedre TV-avisen og samspillet mellem seer og tekst. I 1987 udgiver Klaus Bruhn Jensen DR-rapporten med samme titel, *Seernes TV-avis*, og her fokuseres i endnu mere radikal forstand på seernes forskellige tolkninger af journalisternes historie. Det der primært fortolkes på er »seernes tekst«, dvs. den de konstruerer i et interview, gennem deres læsning af de udvalgte nyhedsudsendelser og indslag. Men som det er karakteristisk for den danske receptionsforskning, så anlægger den ikke noget ensidigt isoleret blik på modtagerne. Den er bredere pragmatisk, idet den sammenhol-

der journalisternes og seernes historie og introducerer begrebet super-temaer, som rummer nogle af de samme pointer som den kognitive medieforskning (jvf. nedenfor) lægger vægt på i samspillet mellem tekst og modtager.

Ligesom den faktisk udførte kritiske forskning ofte rummer et bredere helhedsperspektiv end man proklamerede, så rummer den nyere receptionsforskning også ofte mere end en provokatorisk Stanley Fish-agtig position. Men alligevel så var sammenstødet mellem den kritiske medieforskning og den nye modtagerforskning til at tage at føle på i slutningen af 80'erne. I et nu forlængst udsolgt og klassisk nummer af *Mediekultur* med temaet »Receptionsforskning i Danmark« (Nr. 7, marts 1988) får man et indblik i dønningerne bag mødet mellem den hidtil dominerende kritiske medieforskning og receptionsforskningen. Her føg polemikken henover siderne.

På den ene side de kritiske medieforskeres bekymring for at receptionsanalysen skulle smide barnet ud med badevandet og medieanalysen helt skulle miste grebet om indholdsanalysen og forankringen i et bredere socialt og kulturelt perspektiv. En bekymring, næret af den internationale tendens mod postmodernisme og poststrukturalisme, for at man enten skulle overgive sig totalt til interview-empiriens uendelige mikro-perspektiv, og en total postmodernistisk opgivelse af en kritisk diskussion om kvalitet og alternativer eller blot konstanter, strukturer og fælles grundlag for kommunikation.

På den anden side de unge receptionsforskeres berettigede behov for et vist faderopgør med en kritisk medieforskning, som talte abstrakt på mediebrugernes vegne uden nogen sinde at studere dem mere selvstændigt og direkte, og som opstillede kritik og alternativer, som kunne forekomme normative og uden fornemmelse for det sociologen Bourdieu definerede som distinktionens kulturelle klassekamp. Når polemikken blev skarp, så var det fordi der i hvert fald i dele af modtagerforskningens udspil var Stanley Fish-agtige formuleringer og postmoderne relativistiske markeringer. Kim Schrøder formulerede (Schrøder, 1988) således helt postmoderne og relativistisk sin tese om et skift fra tekst til publikum, hvor tekstens kvalitet for så vidt bliver ligegyldig, fordi det er oplevelsen der er det centrale, og den er forskellig og kulturelt relativ – Dallas kunne være lige så godt som Shakespeare, hvis modtagerne syntes det. På samme måde førte også Klaus Bruhn Jensen an i en polemik, som –

stillet overfor den kritiske teoris skepsis overfor en for radikal drejning mod et receptionsperspektiv – ironisk og med intertextuelt hip til Jerry Manders gamle forslag om at afskaffe tv: »Fire argumenter for at afskaffe den empiriske receptionsforskning«, som artiklen hed (Bruhn Jensen, 1988).

Mit eget bidrag til dette temanummer, med en vis forhøjet temperatur i dansk medieforskning, hed »Kritisk teori, æstetik og receptionsforskning« (Bondebjerg, 1988), men selvom det er en polemisk artikel mod visse tendenser i den nye receptionsforskning, så rummer den også en klar anerkendelse af en ny dimension i medieforskningen, som svarer til den reelle udvikling af en bred kulturel strømning inden for film og mediestudierne, som fra 80'erne bragte forskningen ud af den mere abstrakte semiologi og ideologikritiks dødvande. I løbet af 80'erne bliver medieforskningen til en bred kulturforskning, som både omfatter institutionsanalyser, æstetiske og genremæssige analyser og forskellige typer af modtagerstudier. Der foregår en vis specialisering, men som samlet forskningsindsats fastholdes det helhedsperspektiv, som langt hen ad vejen har været dansk medieforsknings styrke.

I denne periode skifter den internationale orientering til i højere grad at hente sine inspirationer i en engelsk cultural studies tradition og den nyere amerikansk-engelske sociologi, med Bourdieus kultursociologi og livsstilsanalyse, som et enkelt fransk strejf. Udviklingen går fra f.eks. Stuart Halls klassiske, semiologisk inspirerede »Encoding-decoding-model« (Hall, 1980), via David Morley empiriske receptionsanalyse på basis af denne model i *The Nationwide Audience* (Morley, 1980) til Ien Angs nu klassiske studie af Dallasbrugere og melodramatiske følelser (Ang, 1985) og udvikler sig endelig også i denne periode over i en mere etnografisk orienteret tradition.

Denne tendens sættes tydeligt på dagsordenen i Kirsten Drottners artikel i *Mediekulturs* temanummer om medietnografi (Drotner, 1993), som en bevægelse mod en bredere undersøgelse af folks hverdagskultur og mediekultur og mediebrug som del af denne, baseret på observationsstudier. Medietnografiens gennemslag som metode i 80'erne og 90'erne er en følge af den ændrede opfattelse af mediernes rolle og modtagerne og en følge af opdagelsen af at også ens egen kultur kan betragtes etnografisk: vi lever i et i stigende grad etnisk opsplittet og multikulturelt samfund. Medietnografien søger mod forståelse af denne plurali-

tet i det kulturelle og mediekulturelle mønster. I en række studier, som typisk knytter sig til bl.a. ungdomskultur eller til kønskulturer bliver den medietnografiske forskning til forskning snarere i en bestemt gruppe af menneskers kultur eller mediebrug og ikke en bestemt genre og et bestemt medie.

Eksemplerne er Drottners egen undersøgelse *At skabe sig selv* 1991, som er baseret på bl.a. unges brug af video, der så udfoldes til et bredere ungdomskulturelt portræt, Birgitte Tuftes disputats *Skole og medier* (1995), som inddrager den pædagogiske brugs- og kultursammenhæng, eller Karen Klitgaard Poulsens *Beverly Hills 90210 – Soaps, ironi og danske unge* (1999). Det er en bog som på mange måder rummer de karakteristiske træk for den integrerede kultur-, tekst og modtageranalyse, som er karakteristisk for 90'ernes medieforskning: Den gennemfører både mere æstetiske, genre-mæssige analyser, ser på seriens konkrete produktionshistorie, analyserer mediekredsløbet omkring serien og diskuterer – bl.a. baseret på unges stileskrivning – reception og brug af serien.

Sociologiens genkomst: institutionsanalyse, globalisering og nye medie- og interaktionsformer

Kulturstudierne i den moderne medieforskning er i den linje, som her er trukket frem, ikke identisk med modtagerforskningen, og slet ikke med de mere rabiate og relativistiske sider af modtagerforskningen, som især den internationale forskning har eksempler på. Tværtimod fører 90'ernes medieforskning til en slags udvidet eller integreret cultural studies perspektiv som omfatter både institutioner, tekster og modtagere. Samtidig viser 90'erne også en betydelig grad af tilbagevending til sociologiske traditioner, som bevæger sig væk fra både modtagerforskningens kulturelle mikrostudier og den ideologiske makro-analyse, som prægede ideologikritikken. Hvis den ideologikritiske tradition tog udgangspunkt i teksterne og derfra trak vidtgående konklusioner, mens omvendt 80'ernes receptionsforskning i hvert fald proklamerede at kunne udlede alt fra modtagerens brug af teksten, så sætter den nye sociologiske tradition igen sociale institutioner og handlinger på dagsordenen, men med fastholdelse af æstetiske og progamflademæssige analyseperspektiver.

Re-integrationen af en fortrinsvis engelsk-amerikansk sociologisk tradition med f.eks. Anthony Giddens (1984 og 1992), Erwin Goffmann (1992), Joshua Meyrowitz (1985) og John B. Thompson (1995) markerer en social dimensions genkomst og en fornyelse af både institutionsanalysen, genre- og tekstanalysen og en revidering af massemediernes rolle i dels globaliseringsbilledet, i forhold til offentlighedsstrukturen og i forhold til nye mere intime og interaktive medier og medieformer, der antaster traditionelle massekommunikationsformer.

Den kritiske teori så typisk på sociale og tekstlige strukturer som noget determinerende for individets opfattelses- og handlemuligheder. Modtagerforskningen tenderede omvendt til at overspille modtagerens frie handle- og fortolkningsrum. Giddens peger med sine begreber om strukturation og institutioner som handle-mæssig ressource på et langt mere gensidigt forhold mellem struktur og handlen: medieinstitutioner og deres indbyggede genrer er på engang en slags materielle og mentale ressourcer, som for både afsendere og modtagere stiller nogle handle- og fortolkningsmuligheder til rådighed, der ikke bare fungerer som begrænsende og determinerende, men også som et mere åbent rum, hvor der er plads til forandringer, fortolkninger og reflektiv brug af de kategorier, roller og skemaer som institutionelt styrer og regulerer institutioners og handlingers rammer. Mest eksemplarisk er denne Giddens og Goffman inspirerede medieforskning foreløbig på dansk udfoldet i Stig Hjarvards seneste bog *TV-nyheder i konkurrence* (1999) der viser forandringerne i tv-nyhederne som genre siden 1960 og er et frugtbart eksempel på en ny forståelse af forholdet mellem en medieinstitution, de grundlæggende genre-mæssige konventioner og de forandringer i diskurser og kommunikative relationer mellem afsender og modtager, som følger af opbruddet fra en monopoliseret kultur. Det er en kritisk analyse, som undgår de faldgrupper som hedder enten ideologikritisk determinisme eller modtagerorienteret relativisme.

En række af disse mere kulturelle og sociologiske studier knytter sig ikke mindst til forandringerne i det tv-historiske landskab i lyset af monopolbruddet og globaliseringen og retter sig enten mod specifikke genrer eller bredere tendenser. Det gælder genre-mæssigt for min egen kultur- og institutionshistoriske undersøgelse af tv-fiktion *Elektroniske fiktioner* (1993), som ganske vist ikke er

direkte inspireret af den nye sociologiske bølge, men repræsenterer den brede kultursociologiske analyse med det æstetiske markant i centrum som omdrejningspunkt. Fornyselsen gælder i højere grad for Stig Hjarvards *Internationale tv-nyheder* (1995) den fornyelse af tv-analysen som gør sig gældende i Søndergaard & Hjarvards *Nærsyn på fjernsyn* (1988) og Henrik Søndergaards egen *DR i tv-konkurrencens tidsalder* (1994). For Søndergaard og Hjarvards indsats er der tale om en analytisk fornyelse i kombinationen af omfattende programfladeanalyse med institutionsanalyse og en række teoretiske fornyelser, der netop integrerer nyere sociologisk analyse i forståelsen af de kommunikative forandringer, som præger forholdet mellem medieinstitutioner og modtagere. Samtidig er denne nye sociologi præget af en i forhold til den tidlige ideologikritik langt mere udviklet og diskuterede brug af både kvantitativ og kvalitativ empiri.

Den internationale og nationale tendens til en ny sociologisk medietradition er afledt af et øget behov for at kunne bearbejde de omfattende institutionelle, teknologiske og dermed også æstetiske opbrud vi ser i den aktuelle medieudvikling. Den nationale public service kultur og også den nationale filmkultur står overfor helt nye globale udfordringer, hvor nye medier er godt på vej til at underminere den mere traditionelle offentlighed og mediestruktur, som den kritiske teori opstod i. Der er i denne situation behov for en forskning i medier, som Stig Hjarvard for nylig (se Hjarvards indlæg i dette nummer) har kaldt for »en usentimental og uhildet sociologisk og kulturhistorisk forskning«, hvor man ikke begræder globaliseringen og tabet af den nationale kultur og identitet som den naturlige kontekst. Globaliseringen har længe i realiteten været en selvfølgelig kontekst for film og medier, ikke bare som de multinationales dominans, men også som en ny fase af informationssamfundet, hvor nye netværksstrukturer og mediekonfigurationer vil dukke op. Det stiller øgede krav til den teoretiske og metodiske præcision og forståelse af medicbilledet. Men udviklingen viser også, at der ikke er nogen grund til globaliserings-hysteri eller overdrevne forestillinger om, at den nye medieteknologiske udfordring og det nye medicbillede i sig selv stiller krav om en total forandring af medieforskningens teorier og metoder. Der er dels ikke nogen principiel modsætning mellem at vi både lever nationalt, regionalt og globalt, og at der dermed stadig er behov for analyser på forskel-

lige niveauer. I forhold til vores nye medicbillede vil der også stadig være behov for at kunne besvare nye spørgsmål med gamle prøvede perspektiver, teorier og metoder, der – ganske vist hele tiden bør justeres og fornyes – men som både omfatter æstetiske, sociologiske, kulturelle og psykologiske perspektiver.

Derfor er det måske ikke noget tilfælde, at en af repræsentanterne for den nye sociologiske retning, Stig Hjarvard, ser et vist samspil mellem bl.a. kognitionsforskningen, retorikken og den nye mediesociologi. I forordet til *Mediekultur* nr. 22 taler han netop om de fælles træk:

Fremfor at anskue kommunikation som ind- og afkodning af tegn forstås kommunikation i sammenhæng med et begreb om *handlen*: sociologien ser kommunikation som en form for social interaktion, retorikken fremdrager et sproghandlingsperspektiv og kognitionsforskningen ser forståelsen af visuelle tegn ud fra en model, hvor sansning, følelse og tænkning indgår i en integreret helhed med handling som en central strukturerende faktor (...) kommunikativ forståelse og handlen etableres gennem en række operationaliseringer af kulturelle og universelle handlingsskemata, sociale og mentale »tommelfingerregler« for adækvat forståelse og handlen. (Hjarvard, 1994: 4).

Kognitivism og kulturalisme: modsætninger eller komplementære størrelser?

Ser man tilbage over de seneste 30 års danske medieforskning, så falder det i øjnene, at selvom dele af både film- og medievidenskaben har rummet socialpsykologiske, freudianske eller lacanianske dimensioner i mere eller mindre spekulative udgaver, så har selv de såkaldte modtagerstudier været blottet for en mere dybtgående psykologisk dimension, der var forbundet med viden om de nyeste tendenser i den del af forskningen. Netop denne side af medieforskningens tværfaglige ballast har været relativt marginal. Derfor er denne side af mediereceptionen, og dermed det kognitive og emotionelle grundlag for medicoplevelser, en af de fremtidige tværfaglige udfordringer. Ligesom der er brug for reviderede sociologiske teorier og metoder, så er der også brug for at få skabt et revideret psykologisk fundament for den måde mediebrug og medieæstetik knytter sig til fundamentale

psykiske strukturer. En sådan forankring er en del af vaccinen mod tendenser til at lade sig forblænde af den teknologiske udvikling og forestillingen om en helt ny mediekultur.

I en præsentation af den kognitive medieanalyse etablerer Torben Grodal (Grodal, 1994) en bro mellem 60'ernes strukturalistiske teorier om fortællestrukturer og udsigelsesstrukturer og den nyere kognitive film- og medieteorier og analyse: strukturalismens søgen efter basale strukturer i tekster svarer til de mentale modeller og strukturer, som kognitionsforskningen nu lægger frem, baseret på en stærkt øget forståelse af det kropslige grundlag for kognition og følelser. Her er der tale om en forskning, som lægger vægt på de psykologiske oplevelses- og følelsesmønstre i film og medier, som i hvert fald ikke udelukkende er historisk og kulturelt bestemte, men som ikke nødvendigvis bør forstås som i modstrid med den dominerende kulturelle og historiske forskning, som ellers har præget 80'ernes og 90'ernes danske film- og medieforskning.

Den kognitive forskning har fremført en meget hård kritik af dele af den kulturalistiske og især poststrukturalistiske, postmoderne og psykosemiotisk inspirerede analyse, som har hærget især dele af den angelsaksiske filmforskning – og med god grund. Men kognitionsforskningens synspunkter og hidtidige resultater er ikke uforenelige med de hovedstrømninger i dansk medieforskning, som primært har holdt fast i at ville undersøge samspillet mellem grundlæggende tekstlige strukturer, genrer og konventioner og så specifikke historisk-kulturelle forudsætninger for eller brug af disse.

Kognitionsforskningens synsvinkel erstatter eller ophæver ikke specifikke æstetiske, historiske eller kulturelle studier af medier og medietekster, men tilbyder en måske klarere og bedre funderet forståelse af de fundamentale strukturer og genrer, som megen kommunikation er baseret på, og som for visse tings vedkommende (bl.a. visuel perception) er temmelig universelle og for andres vedkommende er meget stabile henover kulturer og historiske epoker, f.eks. basale fortællende strukturer og elementære genrer. Det var sådan set den pointe, som den semiologisk inspirerede medieforskning tog sit udgangspunkt i, men som har været på vej til at blive tabt delvis undervejs, i relativismens og postmodernismens delvise solformørkelse. Kognitionsforskningen tilbyder en ny tværfaglig indgang til forståelsen af disse funda-

mentale strukturer, men underminerer ikke dermed behovet for konkrete kulturelle og æstetiske analyser. For disse basale strukturer mødes og brydes i konkrete tekster, på konkrete historiske og kulturelle betingelser og i hovedet eller interaktionen mellem konkrete mediebrugere, som både har fællestræk og derudover er meget forskellige.

Der har igennem 90'erne været megen hul våbenklang i sammenstødet mellem humanistiske kulturstudier, æstetiske analyser eller modtagerstudier og kognitionsforskningens frontfigurer. Sådanne sammenstød og markeringer af forskelle er frugtbare for videreudviklingen af en videnskab, men kun hvis man anerkender et fælles projekt, og hvis man reelt forsøger at udvikle tværvidenskabelige metoder og begreber. Det har hidtil været medieforskningens styrke, og i det nye årtusinde bør dette træk bevares, så vi i højere grad ser en dialog, hvor humanistiske kulturstudier møder de kognitive studier som udgør en af fremtidens store tværfaglige udfordringer. Som bl.a. den unge engelske filmforsker Murray Smith har udtrykt det:

den kognitive Film- og medieteorier (...) komplementerer historisk fokuserede studier af specifikke, socialt konstituerede modtagere. Skema-teori tillader os at fylde mere eller mindre historiske og kulturelle detaljer på (...) Man kan starte med en meget abstrakt modtager og de mest minimale kompetencer til at forstå en fortælling. For at forstå mere specifikke publikumsgrupper og deres reaktioner er det så nødvendigt at forstå de kulturelle modeller de bruger i deres forståelse. (Murray Smith, 1995: 65, min oversættelse).

Fremtidige udfordringer for dansk medieforskning: Sammenfatning og perspektivering

Vi er uden tvivl på vej mod en langt mere globaliseret mediekultur end vi tidligere har set, og vi er på vej mod en situation, hvor de såkaldte massemedier ikke længere vil være så dominerende, som de har været i anden halvdel af det 20. årh. Digitalisering og teknologisk konvergens er ikke utopiske fremtidsvisioner for medieindustrien, men en begyndende virkelighed for rigtig mange mediebrugere, selvom det vil tage år før springet er gennemført, og selvom mange teknologiske forudsigelser givetvis vil slå fejl. Forudsigelserne om bo-

gen, fortællingens, radioens, biograffilmens og nu også tv-broadcast-kulturens undergang vil formodentlig vise sig at være lige så overdrevne, som de altid har været: mediehistorien viser, at medierne ofte finder sig en ny plads, selv når medieteknologiske kvantespring bringer nye muligheder.

Hvis medieforskerne lader sig lokke for meget af forestillingen om, at de nye medier kræver en helt ny medieforskning, så har vi for alvor skabt problemer for fremtidens medieforskning. Det er medievitenskabets opgave – som altid – at fastholde et bredt videnskabeligt fundament for besvarelsen af alle de spørgsmål som en ny mediekultur rejser, men at gøre det på basis af en solid historisk viden og en række fundamentale teoretiske dimensioner og indsigter som styrer vores fokus på medierne, snarere end at tillade teknologien og sætte dagsordenen. Samtidig er det sådan, at selvom globaliseringen i fremtiden vil skabe nye kulturpolitiske udfordringer for en medie- og kulturpolitik, som blev skabt i en nationalstatslig regi, så overflødiggøres medieforskningens historiske og aktuelle rolle som led i dannelses- og kulturkampen ikke, tværtimod. Både udadtil i et europæisk og globalt perspektiv er der grund til nedadtil i uddannelsessystemet at arbejde for etableringen af et nyt mediefag som et af de centrale dannelsesfag i fremtiden. Der er også behov for at fastholde medieforskningens kritiske betydning som producent af viden, som kan bruges i fremtidens kultur- og mediepolitik.³

Jeg har i denne historiske gennemgang af hovedstrømninger i dansk medieforskning peget på sommetider ganske voldsomme modsætninger og dønninger i et fag under tilblivelse og udvikling. Ved f.eks. at modstille den kritiske medieforskning og de nyere modtagerstudier har jeg bl.a. peget på to tilsyneladende meget modsatte udgangspunkter i mediefagets teoretiske og metodiske historie: det ene med stærk vægt på teksten og tekstens direkte sammenvævning med samfundsmæssige forhold, og det andet med stærk vægt på modtageren og modtagerens sociale og kulturelle kontekst. Forskellene er reelle, men der er også en anden pointe, som handler om ligheder midt i forskellighederne, og som for mig at se viser en vis pragmatisk sammenhængskraft i dansk film- og medieforskning. Det viser sig symptomatisk ved, at selv den mest ideologikritiske analyse fra 70'erne meget ofte ud over det institutionelle og teksten faktisk havde modtageren med på dagsordenen, ligesom den receptionsanalysen og de etnografiske studier i prak-

sis faktisk viser sig at inddrage betydelige aspekter af institutionsanalyse og tekstanalyse. Det er altså også en del af denne historie, at medieforskningen udspiller sig indenfor en triangulær struktur, der med forskellig vægt og forskellige teoretiske og metodiske greb sætter institution/samfund, tekst/æstetik og modtager i forhold til hinanden. Men balancen har det med at forskyde sig mellem disse tre områder, og i perioder flytter den aktuelle forskningsdagsorden vægten fra den ene til en af de andre poler i relationen. Lige nu oplever vi en sociologisk og en kognitiv bølge der sætter berettiget fokus på to forskellige aspekter af mediekulturens teoretiske og metodiske helhed, men det er helheden, der er det afgørende – helheden af de æstetiske, sociologiske, kulturelle og psykologiske perspektiver. En teori eller metode, som hævder at verden kan belyses fra kun et af disse punkter, er på vildspor. Selvom det er vigtigt med specialisering og selvom ikke alle medieanalyser kan lægge lige vægt på det hele, så er trianguleringen mellem de fundamentale størrelser et afgørende must, også for en fremtidig medieforskning.

Det gælder også for et fremtidigt mediefag som dannelsesfag. Det er og bliver en skandale, at et skolefag og dannelsesfag, som afspejler den nu vel-etablerede medievidenskab på universitetsniveau, ikke er blevet etableret på folkeskole- og gymnasieniveau. Fremtidens mediekultur vil stille stadig større krav til den historiske, kritiske og kreative mediekompetence i forhold til både de traditionelle og de nye medier – her kan man ikke nøjes med begrænsede tilbudsfag eller små lommer i andre fag. Det er en af det nye årtusindes store udfordringer, at mediefagets videnskabelige styrke og bredde omsættes til et skolefags pædagogiske og dannelsesmæssige styrke.

Noter:

1. 'Filmforskningen' ligger i perioden fra ca. 1930 og frem mellem det journalistiske, kritiske og akademiske og er i høj grad knyttet til tidsskrifter, til Filmmuseet og til folkeoplysningen. Men det er karakteristisk at begrebet 'filmagister' bliver et accepteret begreb allerede i løbet af 50'erne gennem Bjørn Rasmussens og senere I. C. Lauritzens filmmagasiner på radio og tv. Hvad angår det andet pionerområde presseforskning, så udkommer Pressens årbog fra 1964 og en af de første akademiske bøger i dansk medieforskning Niels Thomsens *Partipressen* (1965) er udgivet af Institut for Presseforskning og Samtidshistorie, KU, et institutnavn

- som dog ikke synes at have været permanent, men antyder et tidligt forsøg på at institutionalisere en medieforskning som presseforskning.
2. Det er for så vidt påfaldende, at poststrukturalisme og dekonstruktion og den ofte dermed sammenhørende psyko-semiotik ganske vist slog igennem i dansk film- og medieforskning, men at det trods alt ikke er en markant og stærk strømning. Eksempler på poststrukturalistisk inspirerede film- & medieanalyser findes f.eks. hos Ove Christensen og Claus K. Kristiansen (1992 og 1995), hos Esben Krohn (1991) og Troels Degn Johansen (1991), og påvirker også den feministiske filmkritik (f.eks. Anne Jerslev, 1989 og Vibeke Pedersen, 1995), men den mødes ofte af modgående tendenser. Men i langt de fleste tilfælde bliver en poststrukturalistisk inspiration ikke til rabiat relativisme og subjektivismen i dansk film- og medieforskning. Det er måske snarere indenfor litteraturteori i 90'erne synspunkterne slår rent igennem, jvf. Pil Dahlerup, 1991.
  3. Selvom jeg i denne fremstilling har forsøgt at tegne et ganske bredt portræt af hovedstrømninger i dansk medieforskning, så er der naturligvis tendenser, som jeg ikke har fået med. En af disse tendenser er den tradition for mediepolitisk engagement, som er fremtrædende i dansk medieforskning. Der ligger naturligvis en fare i denne tendens – en fare for at medieforskningen ender som administrativ del af det politiske system. Men hovedsagelig må man sige at danske medieforskeres indsats f.eks. i både den første og den anden store Mediekommission repræsenterer et væsentlig element, hvor medieforskerne stiller deres viden og ekspertise til rådighed for offentligheden og er med til at udforme principper og rammer for medie- og kulturpolitikken.

Litteratur:

- Ang, Ien (1985): *Watching Dallas*. London: Methuen.
- Andersen, Michael Bruun m.fl. (1974): *Filmanalyser*. København: Røde Hane.
- Andersen, Michael Bruun & Poulsen, Jørgen (red) (1974): *Mediesociologi*. København: Rhodos.
- Bolvig, Kirsten, m.fl. (1971): *Søndags-B.T. Rapport om en succes*. København: Gyldendal.
- Bondebjerg, Ib (1976-78): *Proletarisk offentlighed 1-2*. København: Medusa.
- Bondebjerg, Ib (1988): 'Kritisk teori, æstetik og receptionsforskning'. In: *Mediekultur*, nr. 7, 1988.
- Bondebjerg, Ib (1989): 'Medier og postmodernisme'. In: *Kosmorama*, nr. 189.
- Bondebjerg, Ib (1993): *Elektroniske fiktioner. TV som fortællende medie*. København: Borgen.
- Bondebjerg, Ib (ed) (1999): *Moving Images, Culture & The Mind*. Luton: University of Luton Press.
- Bordwell, David (1985): *Narration in the Fiction Film*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Brink Lund, Anker (1976): *Magten over DR*. Århus: Publikums.
- Bøgh Andersen, Peter (1990): *A Theory of Computer Semiotics*. Oxford: Oxford University Press.
- Christensen, Ove & Claus K. Kristiansen (1992): 'Det hemmelige og det hellige i *Twin Peaks*'. In: *K&K*, nr. 71.
- Christensen, Ove & Claus K. Kristiansen (1995): 'Porten til Riget'. In: Eva Jørhold (ed): *Ind i filmen*. København: Medusa.
- Dines Johansen, Jørgen (1993): *Dialogic Semiosis*. Bloomington: Indiana University Press.
- Bruhn Jensen Klaus (1986): *Making Sense of the News*. Århus: Århus University Press.
- Bruhn Jensen, Klaus (1987): *Seernes Tv-avis*. København: DR-forskningsrapport nr. 2B/87.
- Bruhn Jensen, Klaus (1988): 'Fire argumenter for at afskaffe den empiriske receptionsforskning'. In: *Mediekultur*, nr. 7.
- Bruhn Jensen, Klaus (1995): *The Social Semiotics of Mass Communication*. London: Sage.
- Bruhn Jensen, Klaus, m.fl. (1996-97): *Dansk Mediehistorie 1-3*. København: Samleren.
- Dahlerup, Pil (1991): *Dekonstruktion*. København: Gyldendal.
- Degn Johansen, Troels: 'Mise en scène. »Om Epidemic« eller »sværten på iscenesætterens svededug'. In: *Sekvens 91*.
- Drotner, Kirsten (1977): *Drengemagasinere – Magasindrenge*. Grenå: GMT.
- Drotner, Kirsten (1988): *English Children and their Magazines 1751-1945*. New Haven and London: Yale University Press.
- Drotner, Kirsten (1991): *At skabe sig selv*. København: Gyldendal.
- Drotner, Kirsten (1993): 'Medieetnografiske problemstillinger'. In: *Mediekultur*, nr. 21.
- Fausning, Bent (1978): *Fascinationsformer. Æstetik og medier under fascismen og i socialstaten*. København: Gyldendal.
- Fausning, Bent & Larsen, Peter (1980): *Visuel Kommunikation 1-2*. København: Medusa.
- Finnemann, Niels Ole (1993): *Tanke, sprog og maskine*. København: Akademisk forlag.
- Fish, Stanley (1980): *Is There a Text in this Class?* Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Fiske, John (1978): *Fjernsynets sprog*. København: Arnold Busck.
- Fiske, John (1987): *Television Culture*. London & New York: Methuen.
- Fjord Jensen, Johan, m.fl. (1984-85): *Dansk Litteraturhistorie 1-9*. København: Gyldendal.
- Gall Jørgensen, Kjeld (ed) (1997): *Anvendt Semiotik*. København: Akademisk forlag.
- Giersing, Morten (1982): *TV i USA*. København: Gyldendal.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1992): *Modernity and Self-identity*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, Erwin (1992): *Vore rollespil i hverdagen*. København: Reitzel.

- Grodal, Torben (1994): 'Kognitiv medieanalyse.' In: *Mediekultur*, nr. 22.
- Grodal, Torben (1997): *Moving Pictures*. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, Stuart (1980): 'Encoding-Decoding'. In Hall (ed. 1980): *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson
- Hjarvard, Stig & Henrik Søndergaard (1988): *Nærsyn på fjernsyn*. København: C.A. Reitzel.
- Hjarvard, Stig (1994): 'Indledning'. In: *Mediekultur*, nr. 22.
- Hjarvard, Stig (1995): *Internationale TV-nyheder*. København: Akademisk forlag.
- Hjarvard, Stig (1999): *TV-nyheder i konkurrence*. København: Samtidskitteratur.
- Hjort, Anne (1984): *Når kvinder ser tv om medieforskning og reception*. Københavns Universitet: Skrifter fra Institut for Litteraturvidenskab.
- Jensen, Thorkil B. og Jens Pedersen (1973): *Billedmedier*. København: Gyldendal.
- Jensen, Poul (1970): *Presse, penge & politik. 1839-48*. København: C.E. Gad.
- Jørgensen, John Chr. (1994): *Det Danske anmelderis historie*. Viborg: Fisker & Schou.
- Jerslev, Anne (1989): 'Rejsen til det mørke kontinent. Om *Blue Velvet*'. In: *K&K*, nr. 78.
- Kjørup, Søren (1975): *Filmsemiologi*. København: Berlingske.
- Kjørup, Søren (1994): 'Semiotik og retorik'. In: *Mediekultur*, nr. 22.
- Krohn, Esben (1991): 'Gravrøsten. En refleksion over The Element of Crime'. In *Sekvens 91*.
- Larsen, Peter (1974): 'Analyse af TV-avisen'. In: Andersen, Michael Bruun & Poulsen, Jørgen (red) (1974): *Mediesociologi*. København: Rhodos.
- Larsen, Peter (1974a): 'McCloud som ideologisk og industrielt produkt'. In: Andersen, Michael Bruun & Poulsen, Jørgen (red) (1974): *Mediesociologi*. København: Rhodos.
- Lauridsen, Palle Schantz (1984): *Christian Metz' filmsemiologi*. Københavns Universitet. Sekvens Særrække.
- Lauridsen, Palle Schantz (1990): *Barthes og filmen*. Københavns Universitet. Sekvens Særrække.
- Merton, Robert K. (1957): *Social Theory and Social Structure*. New York.
- Meyrowitz, Joshua (1985): *No Sense of Place*. New York: Oxford University Press.
- Morley, David (1980): *The Nationwide Audience*. London: BFI.
- Mortensen, Frands (1972): *Kommunikationskritisk analyse af 22-Radioavisen*. Grenå: GMT.
- Mortensen, Frands, m.fl. (1977): *Ikke et ord om ytringsfrihed*. Århus: Modtryk.
- Mortensen, Frands, m.fl. (1990): *Mediehåndbogen*. København: Gyldendal
- Møller, Hanne, m.fl. (1972): *Udsigten fra det kvindelige Univers. En analyse af Eva*. København: Røde Hane.
- Olivarius, m.fl. (red) (1976): *Massekommunikation introduktion til et undervisningsområde*. København: Dansklærerforeningen.
- Pedersen, Vibeke (1995): *Kvinden som ikon*. København: Borgen.
- Pittelkow, Ralf (1985): 'Seernes tv-avis'. In: Ralf Pittelkow (red): *Analysen af TV*. København: Medusa.
- Pittelkow, Ralf & Else Fabricius Jensen (1986): *Det ukendte publikum*. København: C.A. Reitzel.
- Poulsen, Jørgen (1996): *Dagbladsprojektet 1-6*. RUC: Kommunikationsuddannelsen.
- Poulsen, Jørgen: *Måske læserne 1-4*. RUC: Journalistik
- Povlsen, Karen Klitgaard (1999): *Beverly Hills 90210 soaps ironi og danske unge*. Århus: Forlaget Klim.
- Prehn, Ole (1981): 'TV-avisen som underholdningsserie'. In: Mortensen, m.fl.: *Underholdning i TV*. København: Arnold Busck.
- Seeberg Friis, m.fl. (red) (1976): *TV-analyse. Teori og metode til medieundervisning og kritik*. København: Dansklærerforeningen.
- Schrøder, Kim (1988): 'Oplevelsens kvalitet'. In: *Mediekultur*, nr. 7.
- Søndergaard, Henrik (1994): *DR i tv-konkurrencens tidsalder*. København: Samfundslitteratur.
- Thompson, John B. (1988): *The Media and Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, Kristin (1988): *Breaking the Glass Armor*. Princeton: Princeton University Press.
- Thomsen, Niels (1965): *Partipressen*. København: Institut for Presseforskning og samtidshistorie. KU.
- Thomsen, Niels (1972): *Dagbladskonkurrencen 1870-1970 1-2*.
- Troelsen, Anders (red) (1980): *Levende billeder af Danmark*. København: Medusa.
- Toft, Jens (1985): *Filmsprog, subjekt og samfund*. Københavns Universitet: Sekvens Særrække.
- Tufte, Birgitte (1995): *Skole og medier*. København: Akademisk forlag.
- Ørvad Andersen, Lissie, m.fl. (1973): *Tegneserier. En ekspansions historie*. Grenå: GMT.

Ib Bondebjerg er professor ved Institut for Film- og medievidenskab, Københavns Universitet

Ny dansk filmforskning: En oversigt

Af Peter Schepelern

I denne artikel giver Peter Schepelern en oversigt over dansk filmforskning. Artiklen omtaler de forskellige forskningsmiljøer, opridser de teoretiske hovedtendenser og nævner de analytiske og historiske bidrag, som dansk filmforskning har leveret i de seneste ti år. Artiklen kan således læses som en kommenteret bibliografi til ny dansk filmforskning.

Traditioner

Filmforskningens traditioner i Danmark er forholdsvis spinkle. Hvis vi tager det i *fast motion* kan man notere, at de ca. begynder med Urban Gads *Filmen. Dens Midler og Maal* (1919), en statelig udgivelse på Gyldendal, men mest en oversigt over filmproduktionens praktiske omstændigheder. I 1936 kom to unge filmfreaks, Theodor Christensen og Karl Roos, med deres svært tilgængelige bog *Film*. Det var Danmarkshistoriens første akademisk prægede forsøg på en sondering af filmen, og selv om magistrene Bjørn Rasmussen og I.C. Lauritzen i 50'erne kom med gode populærintroduktioner, var min egen magisterafhandling, *Den fortællende film* fra 1972 (magisterafhandling), faktisk kun den *anden* filmvidenskabelige bog i kongeriget. Men da var film jo også omsider blevet etableret som akademisk disciplin (1967). Fagets tidlige hovedkræfter, amanuenserne Marguerite Engberg, Bjørn Rasmussen og Martin Drouzy præsenterede i deres egen produktion tre karakteristiske tilgange til filmforskningen. Bjørn Rasmussen personificerede begrebet filmmagister, selv om han ikke var magister i film, men i nordisk litteratur. Han var den eneste forbindelse mellem filmen og det akademiske, som offentligheden dengang havde fantasi til at forestille sig. Rasmussen, der røg store cigarer, var den pertentlige registrator og leksikograf, som utrætteligt jagtede alle svarene på filmens Hvem? og Hvad? og Hvor? (*Filmens Hvem Hvad Hvor* I-V, 1968-70). Marguerite Engberg stod som den rationelle udforsker af historiske forhold i en specifik epoke (med *Dansk Stumfilm* I-II, 1977 som hovedværket). Marguerites kup var tydingen af de mystiske tal på stumfilmstrimlerne. Hun fandt frem til en gammel dame, der havde arbejdet i la-

boratorierne dengang og kunne knække koderne. Martin Drouzy var den visionære fortolker; han lod sig rive med – og rev os andre med. Men da Drouzy mente at kunne udtale sig om Dreyers mors »ulmende erotiske drifter« på to svenske sommernætter i henholdsvis 1888 og i 1890 (*Carl Th. Dreyer født Nilsson* I-II, 1982), følte man nok, at han overskred sin videnskabelige kompetence.

Sådan begyndte det altså. Her stod den danske filmfornings vugge. Siden er det blevet et mere omfattende, men ikke mere broget felt. Skal man danne sig et overblik over filmforskningens situation her en menneskealder senere, må man orientere sig i en række forskellige forskningsmiljøer.

Forskningsmiljøer

Der er den officielle *akademiske forskning* med universiteterne som udgangspunkt. København har det største antal forskerstillinger, men filmvidenskaben bedrives også fra ofte mere medicinskabelige tilgange i Århus, Odense, Aalborg og Roskilde. Hertil kommer også den akademiske filmforskning, der lejlighedsvis finder sted ved andre institutter, bl.a. ved Nordisk, ved Litteraturvidenskab, ved Kunsthistorie og ved Historie. Film- (og medie)tidsskrifter med tilknytning til de akademiske miljøer er Københavns *Sekvens* og Århus' hovedsagelig engelsksprogede *p.o.v.*

Der er forskning, som foregår i *arkiver*, først og fremmest Det Danske Filminstitut/Museum & Cinematek. Museet og arkivet er selvsagt helt centrale for den akademiske forskning, men Museet har også i de senere år selv engageret sig mere direkte i forskning, bl.a. opbygges der nu en stor database over hele den danske film (under ledelse af Thomas C. Christensen og Ebbe Villadsen), delvis